

CONTRIBUȚII LA CUNOAȘTEREA LOCUIRII MEDIO-BIZANTINE DE LA MAHMUDIA – CETATEA SALSOVIA (SECOLELE X-XI)

Gh. Mănușu-Adameșteanu

Résumé: *La cité romaine de Salsovia est située à environ 2 km à l'ouest de Mahmudia, sur un promontoire qui domine le bras de Saint-Georges. Son identification a été faite par Gr. Tocilescu en 1898. Les recherches de surfaces ont mis en évidence une cité quadrangulaire de 150 × 120 m. Les sondages archéologiques réalisés en 2004-2007 ont mis en évidence une partie d'une enceinte large de 2,4 m et trois tours circulaires. En l'absence de recherches systématiques, nous pouvons déjà avancer qu'il est probable qu'une occupation médiévale byzantine s'est développée autour de cette enceinte. Sur l'emplacement de la cité, au cours des recherches de surface, il a été ramassé des fragments de céramique commune, de « borcan » et d'amphores.*

Pour établir le début du fonctionnement de cette cité nous avons à notre disposition: un miliaresion de l'empereur Vasile II (976-1025) battu entre 977 et 989 et neuf folles de type A2 et A3 de la période des empereurs Vasile II-Costantin III (976-1028). Un exemplaire constitue une des plus anciennes émissions de Constantinople Metropolis? Trois exemplaires sont aussi connus en Grèce centrale. D'après D. M. Metcalf ils ont pu être mis en circulation entre 976-1015/1020, ou comme le propose V. Ivanisevic entre 976-1001. Sur la base d'un lot restreint et peu concluant nous pouvons supposer que le noyau d'habitat s'est formé à la fin du Xe ou au début du XIe siècle.

Le nombre de monnaies rapporté aux années de règne nous indique une intensification de leur circulation. L'indice de 1,29 est atteint à l'époque de l'empereur Mihail IV (1067-1071). Après nous assistons à un recul qui atteint un indice de 0,46, provoqué par l'invasion de 1046/1047. Sous le règne de Constantin IX (1042-1055) l'indice de monnaies présentes remonte lentement pour atteindre 0,75 sous Roman IV (1067-1071). Sur la base des monnaies de Roman IV (1067-1071) on peut admettre que ce modeste établissement a été abandonné sous le règne de cet empereur. Après cette période nous ne trouvons aucun indice archéologique ou numismatique qui indiquerait une occupation ultérieure.

Une proposition durant la période d'entre-deux-guerres localisait Vicina à Salsovia. Une autre proposition l'identifiait à Istifanus, ultime point de la zone du delta du Danube décrit par Idrisi. Le toponyme Bruschaviza-Bruscavica apparaît dans deux actes rédigés à Chilia en 1361, il est intégralement situé sur le territoire de Mahmudia. D'après les informations dont nous disposons en ce moment il est clair qu'aucune de ces propositions ne peut être acceptée.

Les découvertes archéologiques et numismatiques suggèrent un établissement de faible importance, par conséquent il est peu probable que les découvertes sfragitice permettront de connaître le nom de cet établissement durant la période du Xe au XIe siècle.

Mots clef: Mahmudia, Salsovia, l'époque médiévale byzantine

Cuvinte cheie: Mahmudia, Salsovia, perioada medio-bizantină

La circa 2 km vest de comuna Mahmudia, pe un promontoriu ce străjuiește brațul Sf. Gheorghe, se află cetatea romană Salsovia (Pl. I). Identificarea a fost făcută de Gr. Tocilescu încă din anul 1898, pe baza itinerariilor antice și a Raportului asupra periegezelor făcute pe malul drept al Dunării¹ de către P. Polonic senior² și a fost confirmată, puțin mai târziu, de către V. Pârvan, pe baza unei inscripții³.

---

¹ Acest raport a lui P. Polonic a fost prezentat de Gr. Tocilescu la Academia Română în ședința din 5 iunie 1898, într-o comunicare intitulată *Noi cercetări asupra topografiei antice a Dobrogei*, cf. Doruțiu-Boilă 1964, 133, nota 7.

Istoricul cercetărilor

Cetatea romană, răscolită de tranșee bulgare și obuze rusești în timpul primului război mondial⁴, care au afectat locuirea din perioada medie-bizantină, a stat de timpuriu în atenția istoricilor români, dar săpăturile arheologice sistematice se lasă încă așteptate.

Cercetările interdisciplinare începute în anul 2003 și sondajele arheologice realizate în anul 2004 au pus în evidență o porțiune din incintă și trei turnuri circulare; se pare că, pe latura de nord, eroziunea apei a distrus fortificația⁵.

În cursul anului 2007 au fost efectuate două sondaje în zona cetății, colectivul fiind interesat și comunicându-ne doar rezultatele referitoare la epoca romană și romano-bizantină. Unul dintre acestea a vizat incinta vestică, lată de 2,40 m, iar celălalt un edificiu al cărui ultim nivel datează din secolele V-VI⁶.

Incinta din perioada medie-bizantină

Cercetările de suprafață mai vechi evidențiau ruinele unei cetăți patrulateră, cu laturile de 150 × 120 m, apărată de un mal înalt aflat spre Dunăre. Spre nord exista un șanț adânc de 8 m și lat de 50 m⁷, în timp ce spre vest, de la colțul de nord-vest, se află un șanț cu o lățime de 10 m. Colțul de nord-est a fost săpat și este distrus. Spre sud se află așezarea civilă⁸.

Până la efectuarea unor cercetări arheologice sistematice nu putem decât să presupunem că locuirea se desfășura la adăpostul acestei incinte: prezența unui *miliaresion* emis de împăratul Vasile al II-lea (976-1025), în perioada 977-989, care ar fi putut fi descoperit la cetate⁹, ar indica existența unei garnizoane bizantine la sfârșitul secolului al X-lea sau începutul celui următor.

Dacă se confirmă acest lucru aceasta ar fi ultima veriga din lanțul de fortificații care străjuiau linia Dunării sau primul avanpost situat spre Deltă. Când spunem aceasta avem în vedere faptul că la Murighiol–*Halmyris*, nu există decât indicii răzlețe – doi *folles* anonimi din clasa A2-A3, emiși în timpul domniei împăraților Vasile I – Constantin VIII (976-1028)¹⁰ și câteva fragmente ceramice de „tip Dridu” – care sugerează existența unei locuiri temporare dar în nici un caz o refacere a fortificațiilor în perioada medie-bizantină¹¹.

² Doruțiu-Boilă 1964, 133, nota 8.

³ Pârvan 1906, 21-28, 43-44.

⁴ Vulpe 1935, 10.

⁵ Topoleanu *et alii* 2005, 215-216.

⁶ Topoleanu *et alii* 2008, 189-191.

⁷ Moisil 1909, 88; ISM V, 297.

⁸ Informații luate din Repertoriul arheologic al Dobrogei, aflat în manuscris la Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan” din București, pe care am putut să-l consult prin amabilitatea colegei R. Dobrescu, căreia îi mulțumesc și pe această cale.

⁹ Preotul Eniceicu a locuit la Mahmudia, dar aceasta nu reprezintă o garanție că toate monedele au fost descoperite în această localitate. Putem presupune, cu destul temei, că majoritatea provin de la cetatea Salsovia, dar nu putem generaliza.

¹⁰ Mănuclu-Adameșteanu 1993, 269, cat. 120 și o piesă inedită descoperită după anul 2005, informație oferită de M. Zahariade, responsabilul șantierului.

¹¹ Mănuclu-Adameșteanu 2001, 66-67.

Descoperirile arheologice

De pe cetate, în cursul cercetărilor arheologice de suprafață, au fost recuperate fragmente ceramice de uz comun – cunoscutele borcane, din pastă nisipoasă, decorate cu incizii orizontale, linii în val și cu roțița dințată – dar și fragmente de amfore¹².

O categorie aparte o formează câteva obiecte de podoabă păstrate în colecția Liceului din Mahmudia, care pot fi puse în legătură cu prezența sau trecerea prin aceste locuri a populațiilor de migratori (pecenegi). Este vorba de trei pandantive de bronz, din secolele X-XI, decorate cu motive vegetale – floare de crin, ciorchine de struguri – despre care se presupune că au fost descoperite la cetate¹³. Dintre acestea ne reține atenția cel cu patru lobi mici pe margini și o floare de crin în centru care este frecvent întâlnit în contexte funerare asociate cu pecenegii și care ar putea reprezenta un prim indiciu în legătură cu prezența acestor migratori în zona cetății. Momentul cronologic nu poate fi stabilit prea clar – putem doar presupune o plasare în secolul al XI-lea – având în vedere datarea largă avansată pentru aceste pandantive.

Descoperirile numismatice¹⁴

Pentru zona cetății cea mai importantă sursă de cunoaștere a circulației monetare în perioada antică și bizantină continuă să o reprezinte colecția preotului Ștefan Eniceicu, care a fost donată Muzeului din Galați¹⁵. Dintr-o sumară listă a celor circa 280 de monede, constatăm că predomină monedele grecești (25 ex.), romane (89 ex.), din secolele IV-V (139 ex.)¹⁶ și câteva din secolul al VI-lea (Iustinian I, Iustin II și Mauriciu Tiberiu)¹⁷. Lista este completată cu un *miliaresion* de la împăratul Vasile II (976-1025) și 24 de *folles* anonimi și semnați din secolele X-XI (976-1071): dintre acestea doar piesele din secolele X-XI au fost publicate (Tabelul 2)¹⁸.

Pentru stabilirea începuturilor acestei așezări avem la dispoziție un *miliaresion* de la împăratul Vasile II (976-1025) și nouă *folles* din clasa A2-A3, din timpul domniei împăraților Vasile II – Constantin VIII (976-1028) (Pl. II/2-8).

Cele mai timpurii reprezintă emisiuni metropolitane (1 ex.) și din Grecia centrală (3 ex.), care conform lui D. M. Metcalf au fost puse în circulație în intervalul 976-1015/1020 sau, conform propunerii lui V. Ivanisevic, trei din emis. I (976-1001) (Tabelul 3).

Pentru o reluare a locuirii la sfârșitul secolului al X-lea, pledează și *miliaresion*-ul de la Vasile II (Pl. II/1), care aparține unei emisiuni bătute în perioada 977-989¹⁹. Acest nominal, întâlnit foarte rar în nordul Dobrogei²⁰, putea să circule și la începutul secolului al XI-lea.

¹² Fragmente inedite păstrate în depozitele Muzeului de Istorie și Arheologie din Tulcea, descoperite cu ocazia unor cercetări de suprafață.

¹³ Oberländer-Târnoveanu 1980a, 66, pl. 10/26-28.

¹⁴ Mulțumesc și pe această cale kolegei M. Iacob, de la ICEM Tulcea, care mi-a permis să studiez și să public monedele inedite descoperite la Mahmudia.

¹⁵ Piese au fost înregistrate pe 24 aprilie 1962, informație oferită de colegul C. Ilie, de la Muzeul din Galați, căruia îi mulțumesc și pe această cale pentru ajutorul oferit.

¹⁶ Oberländer-Târnoveanu 1980b, 279, nota 17.

¹⁷ Mitrea 1987, 176, nr. 29.

¹⁸ Mănușcu-Adameșteanu 1992, 406-407, cat. 67-84; Mănușcu-Adameșteanu 2001, 230, cat. 2.

¹⁹ Mănușcu-Adameșteanu 2001.

²⁰ Mănușcu-Adameșteanu 2001, cat. 1: această piesă descoperită la Garvăn–*Dinogetia*, pare să fie o imitație.

Revenind la monedele anonime atribuite domniei împăraților Vasile II – Constantin VIII (976-1028), observăm că, indiferent de propunerile cronologice, majoritatea pieselor din clasa A2-A3 au fost bătute la începutul secolului XI: emis. II (1001-1010/1015) – trei ex. și emis. III (1010/1015-1020/1025) – două ex. sau, conform lui D. M. Metcalf, trei din clasa A 3 (1015/1020-cca. 1030).

Pe baza lotului existent, destul de puțin numeros și, prin urmare, neconcludent, putem presupune că acest nucleu de locuire s-a format la sfârșitul secolului al X-lea sau, mai probabil, la începutul secolului următor. Victoriile strălucite obținute de armatele bizantine la Pliska și Preslav în anul 1001 au marcat revenirea bizantinilor la Dunărea de Jos, eveniment însoțit și de instalarea unor garnizoane militare în unele cetăți de pe *limesul* dunărean.

Indicatorul număr de monede raportat la anii de domnie ne indică o intensificare a circulației monetare, vârful de 1,29 fiind atins în timpul împăratului Mihail IV (1034-1041) (Pl. III/11-12). Asistăm apoi la un recul, se coboară la 0,46, provocat de invazia din 1046/1047, în vremea lui Constantin IX (1042-1055) (Pl. III/13-16), urmat de o revenire lentă, dar continuă, până la Roman IV (1067-1071) (Pl. III/20), când se ajunge la 0,75 (Tabelul 4).

Prezența celor trei *folles* de la Roman IV Diogene (1067-1071) face inoperantă propunerea care puna pe seama atacului uzilor din anul 1064-1065²¹, încetarea locuirii din zona cetății.

Pe baza monedelor de la Roman IV (1067-1071)²² se poate admite că această așezare, de factură modestă, își va încheia existența în timpul acestui împărat, după care nu mai putem semnala nici un fel de descoperiri – arheologice sau numismatice – care să indice o locuire ulterioară.

Se presupune, așa cum apare într-un studiu recent, că fortificația de la Mahmudia a fost afectată de rebeliunea din 1072-1091²³, dar, deocamdată, nu avem nici un fel de dovezi că locuirea ar fi continuat după perioada domniei împăratului Roman al IV-lea. În plus, nu vedem cum evenimentele politice și militare desfășurate în zona Silistrei ar fi putut afecta un centru aflat la gurile Dunării.

Considerații finale

Deocamdată nu dispunem de nici un fel de informații – scrise, arheologice sau numismatice – care să certifice refacerea sistemului defensiv romano-bizantin și instalarea unei garnizoane militare după anul 971, așa cum se afirmă în unele lucrări mai noi²⁴.

Materialele arheologice (rămase inedite) recuperate din zona cetății – rezultate doar în urma unor cercetări de suprafață – nu pot contribui la crearea unei imagini despre așezarea care a existat peste ruinele cetății *Salsovia*.

Descoperirile numismatice, destul de firave, pot sugera existența anumitor etape în derularea locuirii dar, numărul lor mic, nu permite stabilirea unor repere clare. Astfel se poate aprecia că locuirea a fost reluată la sfârșitul secolului al X-lea sau începutul celui următor și s-a încheiat în ultima treime a secolului al XI-lea, în timpul domniei împăratului Roman al IV-lea (1067-1071).

²¹ Mănuclu-Adameșteanu 1992, 400 și nota 8; Madgearu 2007, 111.

²² Oberländer-Târnoaveanu 1980a, 66-73; Mănuclu-Adameșteanu 1993, 268, nr. 117-119; Custurea, Vertan, Talmațchi 1999, 354, nr. 2056.

²³ Madgearu 2007, 208, harta 10.

²⁴ Madgearu 2007, 88.

Descoperirile arheologice – limitate la fragmente ceramice – par să indice o locuire modestă care s-a înfripat la adăpostul vechilor fortificații romano-bizantine.

Pe de altă parte trebuie precizat că descoperirile de la *Salsovia* reprezintă singurele urme de locuire din perioada evului mediu-timpuriu identificate până în prezent pe raza comunei Mahmudia, în nici un alt punct nesemnându-se descoperiri similare sau dintr-o perioadă imediat apropiată.

Cu atât mai surprinzătoare ne apare prezența unei monede emisă în timpul domniei împăraților Andronic II – Mihail IX (1295-1320)²⁵. Autorul nu precizează despre ce emisiune este vorba, dar exemplarele similare publicate de același autor provin din foarte puține puncte de pe teritoriul actual al Dobrogei (Păcuil lui Soare, Isaccea, nordul Dobrogei)²⁶.

Numele

Propunerile avansate în perioada interbelică considerau „ca cea mai convenabilă pentru a fi eventual identificată, printre cetățile din nordul Dobrogei, cu vestita și enigmatică așezare Vicina”, ar fi cetatea de la *Salsovia*. Din itinerariul lui Ibn Battuta, Brătianu este frapat de „similitudinea” dintre orașul Fenikah, „mic, dar frumos și foarte bine întărit” unde „princesa stătea într-un palat pe care îl are tatăl ei”²⁷ și Betesine²⁸, nume care apare pe o hartă austriacă, fără dată, dar care este, fără îndoială, din perioada Congresului de la Viena²⁹. Dacă Fenikah reprezintă o deformare a numelui Vetzina sau Vicina, ceea ce și Mutafciev considera ca foarte probabil, se propune localizarea Vicinei la Mahmudia, avându-se în vedere și faptul că poziția actuală a Mahmudiei nu este prea departe de locul în care apare Vicina pe hărțile din evul mediu. Ipoteza, avansată în anul 1935³⁰, este susținută și mai târziu³¹.

O altă propunere viza identificarea cu Istlifanus³², ultimul punct din zona Deltei în descrierea lui Idrisi, „oraș demn de luat în seamă, care era și mai important înainte, situat la distanță de o zi față de Akli”³³.

Bruschaviza/Bruscavica, toponim care apare în două acte instrumentate la Chilia, în anul 1361, pe 5 și 12 aprilie, a fost amplasată tot la Mahmudia³⁴. Localitatea, port la Dunăre, aflată „în territorio Pendavogni”, adică a zonei numită astăzi Beștepe (cinci dealuri), poate fi amplasată mai degrabă la Beștepe³⁵.

Din informațiile acumulate până în acest moment este clar că nu poate fi vorba de prezența Vicinei la *Salsovia* dar nici despre localizarea orașului Istlifanus. Ultima ipoteză a avut în vedere apropierea de Akli – presupusă a fi Kilia dunăreană: Akli, cu o industrie activă

²⁵ Oberländer-Târnoveanu 2003, 399, nota 568: piesa se păstrează într-o colecție particulară.

²⁶ Oberländer-Târnoveanu 1983, 296-298

²⁷ *Călători străini*, I, 7 și nota 24: după părerea celor mai mulți istorici Fenikah este o variantă a numelui Vicina.

²⁸ Se pare că este o lectură greșită a numelui de Beștepesina, forma românească a numelui Beștepesi (cinci dealuri), folosit de către turci, cf. Cihodaru 1968, 229.

²⁹ Brătianu 1935, 69; Brătianu 1942, 155.

³⁰ Brătianu 1935, 69, 91.

³¹ Brătianu 1944, 77, 80.

³² Primul care propune această localizare pare să fi fost polonezul Lelewel, în anul 1852, cf. Grămadă 1930, 214-215.

³³ Barnea, Ștefănescu 1971, 165-166.

³⁴ Iliescu 1977, 143-147.

³⁵ Baraschi 1981, 343.

în prelucrarea fierului, nu poate fi Kilia, ci mai degrabă o localitate în partea meridională a Munților Balcani și, prin urmare nu poate fi viabilă nici identificarea cu *Salsovia*³⁶.

Dar, pe de altă parte, nu trebuie să uităm că pentru secolele XII-XIV, nu deținem nici un fel de argumente care să ateste existența unei locuiri în această zonă. Descoperirile arheologice și numismatice sugerează o așezare de mică importanță, fiind puțin probabil ca descoperirile sfragistice să ne facă cunoscut numele din secolele X-XI.

**Tabelul 1. Mahmudia – cetatea *Salsovia*. Monede din secolele X-XI (969-1071).
Descoperiri izolate.**

*Table 1. Mahmudia – citadel Salsovia. Monnaies de X^e-XIe siècles (969-1071).
Découvertes isolées.*

Împărați	AV	AR	AE	TOTAL
Ioan Tzimiskes (969-976)				
Vasile II (976-1025)		1		1
Vasile II-Constantin VIII (976-1028)			10	10
Roman III (1028-1034)			6	6
Mihail IV (1034-1041)			9	9
Constantin IX (1042-1055)			6	6
Constantin X (1059-1067)			4	4
Roman IV (1067-1071)			3	3
TOTAL 969-1071		1	38	39

Tabelul 2. Folles anonimi și semnați din secolele X-XI (969-1071). Descoperiri izolate.

Table 2. Folles anonymes et signes de X^e-XIe siècles (969-1071). Découvertes isolées.

Împărați	Tip	Colecția Eniceicu	Salsovia	Mahmudia	Total
Ioan Tzimiskes 969-976	A1 969-976				
Vasile II-Constantin VIII 976-1028	A2 - A3 976-1028	7	2	1	10
Roman III 1028-1034	B 1028-1034	4	2		6
Mihail IV 1034-1041	C 1034-1041	6	1	2	9
Constantin IX 1042-1055	D 1042-1055	3	2	1	6
Constantin X 1059-1067	E 1059-1062/3	1			1
	F 1062/3-1067				
	Tip 1 1059-1062/3	3			3
	Tip 2 1062/3-1067				
Roman IV 1067-1071	Semnate 1067-1071		2		2
	G 1067-1071			1	1
Total		24	9	5	38

³⁶ Grămadă 1930, 215.

Tabelul 3. Folles anonimi din clasa A2-A3 (976-1028). Descoperiri izolate
Table 3. Folles anonymes de classe A2-A3 (976-1028). Découvertes isolées.

D. M. Metcalf	Beroe	Troesmis	Măcin	Aegyssus	Tulcea	Mahmudia
Metropolitane				1		1
Grecia Centrală	1	1	1	2	3	3
<i>Total A 2 976-1015/1020</i>	3	2	1	2	4	4
<i>Total A 3 1015/1020- 1030</i>	3	4	3	4	1	3
Total A2 + A3	6	6	4	6	5	7

V. Ivanisevic	Beroe	Troesmis	Măcin	Aegyssus	Tulcea	Mahmudia
Emisiunea I (976-1001)	1	1	1	2	2	3
II (1001-1010/1015)	2	1	1		2	3
III (1010/15-1020/25)	2	4	3	2	1	2
IV (1025-1028)	2			2	1	
Total	7	6	5	6	6	8

**Tab. 4. Folles anonimi și semnați din secolele X-XI (969-1092).
Descoperiri izolate.**

Table 4. Folles anonymes et signes de X^e-XIe siècles (969-1092). Découvertes isolées.

Împărați	Ani	Beroe		Troesmis		Măcin		Tulcea		Mahmudia	
		Total	Monede/ ani de domnie	Total	Monede/ ani de domnie	Total	Monede/ ani de domnie	Total	Monede/ ani de domnie	Total	Monede/ ani de domnie
Ioan Tzimiskes 969-976	7	1	0,14								
Vasile II- Constantin VIII 976-1028	52	12	0,23	6	0,12	5	0,10	18	0,35	11	0,21
Roman III 1028-1034	6	1	0,17	6	1	2	0,33	12	2,00	6	1
Mihail IV 1034-1041	7	5	1,40	8	0,71	6	0,86	11	1,57	9	1,29
Constantin IX 1042-1055	13	5	0,38	3	0,23	6	0,46	8	0,62	6	0,46
Constantin X 1059-1067	8	3	0,38	4	0,50	1	0,13	3	0,38	4	0,50
Roman IV 1067-1071	4	1	0,25	3	0,75	2	0,50	2	0,50	3	0,75
Mihail VII 1071-1078	7			2	0,29	1	0,14				
Nichifor III 1078-1081	3					2	0,67				
Alexios I 1081-1092	11	1	0,09	1	0,09			3	0,27		

Bibliografie

- Călători străini, I,   *Călători străini despre Țările române*, I, volum îngrijit de Maria Holban, Ed. Științifică, București, 1968.
- Baraschi, S. 1981, *Izvoare scrise privind așezările dobrogene de pe malul Dunării în secolele XI-XIV*, RevIst 34, 2, 311-346.
- Brătianu, G. 1935, *Recherches sur Vicina et Cetatea Albă. Contributions a l'histoire de la domination byzantine et tatar et du commerce génoise sur le littoral roumain de la Mer Noire*, Bucurest.
- Brătianu, G. 1942, *Vicina. II. Nouvelles recherches sur l'histoire et la toponymie médiévales du littoral roumain de la Mer Noire, A propos des "Miscellanies" de M. Bromberg*, RHSEE 19, 1, 133-175.
- Brătianu, G. 1944, *Nouvelles contributions à l'histoire de la Dobroudja au Moyen Âge*, RHSEE 21, 70-81.
- Cihodaru, C. 1968, *Litoralul de apus al Mării Negre și cursul inferior al Dunării în cartografia medievală (secolele XII-XIV)*, Studii 21, 2, 217-241.
- Custurea, G., Vertan, A., Talmațchi, G. 1999, *Descoperiri monetare în Dobrogea (XIII)*, Pontica 32, 347-365.
- Doruțiu-Boilă, E. 1964, *Precizări topografice despre unele inscripții dobrogene*, SCIV 15, 1, 131-135.
- Grămadă, N. 1930, *La Scizia minore nelle carte nautiche del Medio evo*, Ephemeris Dacoromana 4, Roma, 212-256.
- Iliescu, O. 1977, *Toponimie medievală dobrogeană*, SCIVA 28, 1, 143-147.
- Madgearu, Al. 2007, *Organizarea militară bizantină la Dunăre în secolele X – XII*, Târgoviște.
- Mănuclu-Adameșteanu, Gh. 1992, *Cronica descoperirilor monetare din nordul Dobrogei (IV)*, Pontica 25, 399-417.
- Mănuclu-Adameșteanu, Gh. 1993, *Cronica descoperirilor monetare din nordul Dobrogei (V)*, Pontica 26, 263-271.
- Mănuclu-Adameșteanu, Gh. 2001, *Istoria Dobrogei în perioada 969-1204. Contribuții arheologice și numismatice*, București.
- Mitrea, B. 1987, *Découvertes monétaires en Roumanie – 1986 (XXX)*, Dacia, N.S. 31, 1-2, 173-177.
- Moisil, C. 1909, *Cetăți romane la Dunărea de Jos – pe brațul Sf. Gheorghe*, BCMI 2, fascicolul 2, 85-92.
- Oberländer-Târnoveanu, I. 1980a, *Stațiuni antice pe raza comunei Mahmudia (jud. Tulcea)*, Peuce 8, 55-76.
- Oberländer-Târnoveanu, E. 1980b, *Monede antice și bizantine descoperite la Troesmis*, Peuce 8, 248-280.
- Oberländer-Târnoveanu, E. 1983, *Monede bizantine din secolele XIII-XV descoperite în Dobrogea*, BSNR 75-76, nr. 129-130, 271-313.
- Pârvan, V. 1906, *Salsovia*, București.
- Topoleanu, Fl., Hayes, J., Bogdan, D., Diaconescu, Al. 2005, *Mahmudia, jud. Tulcea [Salsovia], Punct: La Cetate*, CCA. Campania 2004, 215-216.

- Topoleanu, Fl., Bogdan, D., Doboș, A., Lumezeanu, A., Hayes, J., Cîaușescu, M. 2008, *Mahmudia, com. Mahmudia, jud. Tulcea [Salsovia], Punct: La Cetate*, în *CCA. Campania 2007*, 189-191.
- Vulpe, R. 1935, *Noutăți arheologice dobrogene*, *Analele Dobrogei* 16, Cernăuți, 3-10.

Gheorghe Mănuclu-Adameștenu
Muzeul Municipiului București
B-dul I.C. Brătianu, nr. 2,
030174, București
manad_g@yahoo.com

Pl. I. Zona arheologică Mahmudia–Salsovia (vedere din satelit).

Pl. I. La zone archéologique Mahmudia–Salsovia (image de satellite).

Pl. II. Monede descoperite la Mahmudia–Salsovia / Monnaies découvertes à Mahmudia – Salsovia: *miliaresion* (1), *folles* (2-8). Vasile II (976-1025), *miliaresion* (1), Vasile II-Constantin VIII (976-1028), Clasa A2-A3, Varianta 1 c (2), Varianta 22 (3), Varianta 24 (4), Varianta 27 (5), Varianta 40 a (6), Roman III Argyros (1028-1034), Clasa B (7-8).

Pl. III. Monede descoperite la Mahmudia–Salsovia / Monnaies découvertes à Mahmudia–Salsovia: folles (9-16). Roman III Argyros (1028-1034), Clasa B (9-10); Mihail IV Paflagonianul (1034-1041), Clasa C (11-12), Constantin IX Monomahul (1042-1055), Clasa D, (13-16).

Pl. IV. Monede descoperite la Mahmudia–Salsovia / Monnaies découvertes à Mahmudia–Salsovia: folles (17-20). Constantin X Ducas (1059-1067), Clasa E (17), Tipul 1 (18-19), Roman IV Diogene (1067-1071) (20).